

FLUGTEN GENNEM NIVÅ

AKTIONEN MOD DE DANSKE JØDER 1943
OG FLUGTEN TIL SVERIGE

UDFORSK DE BLÅGRØNNE RUM

UNDERVISNINGSMATERIALE

MED AKTIVITET

KRIG	S. 3
HVERDAG	S. 4
AKTIONEN 1943	S. 5
KILDEMATERIALE DANMARKS FRIHEDSKAMP - ET UDDRAG	S. 6-7
KILDEMATERIALE SAADAN NARREDE VI GESTAPD - ET UDDRAG	S. 8-10
HJÆLPERE PÅ LAND	S. 11
HJÆLPERE TIL VANDS	S. 12
FLYGTNING	S. 13
KILDEMATERIALE POLITISK KAMP - I FREDENSBORG	S. 14-18
MASSETRANSPORT FRA NIVÅ	S. 19
»DEN STORE TRANSPORT«	S. 20
KILDEMATERIALE EN HILSEN FRA SVERIGE	S. 21
KILDEMATERIALE FAMILIEN SZAKOLNIKS FLUGT GENNEM NIVÅ	S. 22-23

LITTERATUR

Sofie Lene Bak, 'Den lange tavshed' i Kirsten Nilsson, *De gemte børn* (Gyldendal, 2012)

Claus Bundgård Christensen et al., *Danmark Besat: Krig og hverdag 1940-45* (Informations Forlag, 2012)

Børge Neerdal, 'Nivaagaard teglværk under besættelsen: Ringovn og jødetransporter i 1943', *Rytterskolen* (5. årgang nr. 1, Forår 2011)

Jens Nyskov-Sørensen, 'Humlebæk-Episoder' (1943) i Aage Bertelsen, *Oktober 43* (Jydsk Centraltrykkeri's Forlag, 1952)

FOTOS OG KILDER

Fotos og kilder er venligst udlånt af:

Nivaagaard Teglværks Ringovn, s. 1, 19 og 20

Nationalmuseet, s. 3, 4, 5, 11, 12, 13 og 21

Fredensborg Arkiverne, s. 6, 7, 8, 9, 10, 12, 14, 15, 16, 17 og 18

Dansk Jødisk Museum, s. 22 og 23

Udviklet af Mette Staun Jensen for Partnerskabet Gang i Fredensborg - 2016

Forside: Nivaagaard Teglværks arbejdere fotograferet foran Ringovnen - 1945

Illustration: Christian Stephensen - 2016

Gang i Fredensborg er et partnerskab bestående af Fredensborg Kommune og Naturstyrelsen. Partnerskabet har til formål at skabe nye og spændende rammer for fysisk aktivitet og naturoplevelser.

KRIG

Den 1. september 1939 invaderede Tyskland og Sovjetunionen Polen – og startede 2. verdenskrig.

HITLERS ORDRE

I ly af krigen forsøgte det nazistiske Tyskland at udrydde hele Europas jødiske befolkning. Ingen måtte slippe. Ni ud af ti af Europas jødiske børn blev myrdet. I alt forsvandt seks millioner europæiske jøder i nazisternes koncentrationslejre, heraf halvanden million børn.

Den 9. april 1940 besatte Tyskland Danmark.

Efter få timers modstand overgav den danske regering sig til den tyske krigsmaskine. For at beskytte den danske befolkning mod overgreb, indgik regeringen et samarbejde med den tyske besættelsesmagt. Under samarbejdet afviste regeringen enhver tale om diskrimination af de danske jøder.

I 1943 kunne samarbejdet ikke bære mere.

Den tyske besættelsesmagt krævede, at den danske regering indførte undtagelsestilstand og dødsstraf for sabotage. Regeringen kunne ikke længere beskytte befolkningen og trådte derfor ud af samarbejdet. Fra august 1943 kunne Danmark intet stille op mod tyske ordrer – og kunne altså ikke længere beskytte de danske jøder, som nu var i stor fare.

HITLERS ORDRE NÅEDE DANMARK

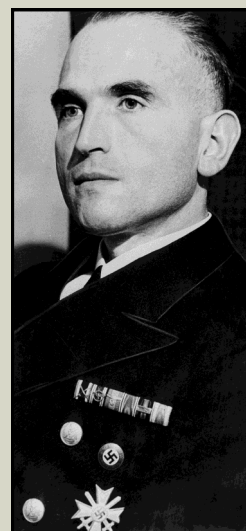
Natten mellem den 1. og den 2. oktober satte Werner Best masse-arrestationen af de næsten 8000 danske jøder i gang.

I Danmark gik det heldigvis meget anderledes end i resten af Europa. Takket være hjælp fra danske medborgere blev 95 % af de danske jøder reddet i sikkerhed i Sverige.

Adolf Hitler - *Der Führer*

Thorvald Stauning (1873-1942)
Statsminister den 9. april 1940
Plakat fra folketingsvalget 1935

Werner Best
Rigsbefuldmægtiget i
Danmark 1942 - 1945

Da Thorvald Stauning døde i 1942, overtog først Vilhelm Buhl og siden Erik Scavenius posten som Danmarks statsminister. Formelt var Scavenius statsminister til 1945. Reelt havde han ingen magt fra august 1943. Han var underlagt Werner Best - den øverstbefalende tysker i Danmark.

HVERDAG

Skønt tilstanden i Danmark var langt bedre end i andre krigshærgede lande i Europa, ændrede krigen den almindelige danskers hverdag. Man måtte leve med mangel på dagligvarer og benzin – og derfor rationering. Man måtte også leve med mørklægning, presse censur og grænselukning. Der var kørselsforbud, og langs kysterne mærkede man særligt forbuddet mod fritidssejls.

I gadebilledet var der tyske soldater, og Gestapo – det hemmelige tyske politi – holdt et skarpt øje med enhver form for modstand mod tyske ordrer.

RINGOVNEN I NIVÅ

På trods af krigen fortsatte Nivaagaards Teglværk med at producere sten og tegl, næsten som det havde gjort i årene inden Besættelsen. Råvarer til teglproduktion – vand og ler – var der nemlig nok af. Det var til tider vanskeligt at skaffe kul til teglværkets ringovn, men arbejdet fortsatte, og med påpasselighed lykkedes det at holde den store ovn varm.

I de mørke og våde oktobernætter i 1943 spillede Ringovnnens lune lofter og teglværkets arbejdere en stor rolle i redningen af de danske jøder. Dansk-jødiske flygtninge kunne i hemmelighed opholde sig i Ringovnen, indtil lokale fiskere var klar til at sejle dem til Sverige. Ventetiden var lang og nervepirrende: De danske flygtninge havde næsten ingenting med – og der kunne gå flere dage! Her trådte lokale grupper og andre frivillige til med mad og andre nødvendigheder. Nogle gemte endda flygtningefamilier i deres egne hjem.

Al hjælp var i strid med Hitlers ordre om udryddelsen af de europæiske jøder. Det var ulovligt og strafbart at hjælpe.

Rationeringskort fra 1940

UNDAGELSESTILSTAND er en samfundsmæssig nødstilstand, der ophæver grundlæggende menneskerettigheder.

SABOTAGE er planlagt ødelæggelse af produktion - eller produktionsmidler - i politisk, økonomisk eller militær kamp.

GESTAPO er en forkortelse for *Geheime Staatspolizei* - *Det Hemmelige Statspoliti*. Gestapo skulle bekæmpe og efterforske anti-tysk virksomhed i det besatte Europa.

AKTIONEN 1943

Indtil august 1943 havde Werner Best fredet det dansk-jødiske mindretal for at bevare samarbejdet med den danske regering. I efteråret 1943 kunne han bruge undtagelsestilstanden til at »udrense« de danske jøder. *Die Endlösung* kom til Danmark på Bests anbefaling. Interessant nok sørgede han også for at sende en advarsel til den jødiske menighed i København.

Om aftenen fredag den 1. oktober 1943 kørte Gestapo og deres danske håndlangere ud på menneskejagt. De lavede razzia på alle dansk-jødiske adresser, de kunne opspore. Var der nogen hjemme, fik de besked på at pakke tøj og mad til fire dage. Gestapo slæbte dem så ind i deres biler og kørte dem væk.

På grund af advarslen fra Best, havde langt de fleste allerede forladt deres hjem. De 481 ofre den nat var dem, som ikke kunne flygte: Gamle og svage folk, som ikke kunne følge med og fattige familier med mange børn, som ikke havde råd til at betale transporten. De fleste af dem endte i koncentrationslejren Theresienstadt i Tjekkosllovakiet. 52 kom aldrig hjem.

ØRESUNDSKYSTEN

Spontant og uforberedt opstod der et netværk af hjælpere på Øresundskysten. De stillede sig til rådighed for natlig, illegal menneske-transport i retning mod Sverige. Mange hjalp – både fiskere, politifolk og læger med ambulancer. Taxachauffører og andre vognmænd med tilladelse til døgncørsel hjalp til. Også de unge hjalp aktivt til – som vagter, vejvisere og budbringere.

Det lykkedes godt 7000 eftersøgte danske jøder at flygte over Øresund – i kanoer, robåde og fiskekuttere.

Ulykkeligvis omkom nogle i skibsforslis i de efterårskolde bølger. 12 begik selvmord. En jødisk kvinde blev skudt og dræbt under en arrestation i Kastrup – og en ung mand blev i dræbt i en skudveksling med tysk politi i Tårnbæk Havn efter at have hjulpet danske jøder om bord i en fiskekutter.

Ghettoby og koncentrationslejr - Theresienstadt

DIE ENDLÖSUNG fra udtrykket *Die Endlösung der Judenfrage* - »den endelige løsning på det jødiske spørgsmål« - var den nazistiske betegnelse for folkemordet på Europas jøder.

»Disse mennesker var mere bange
for tyskerne end for døden.«

Jens Nyskov-Sørensen
Medlem af »Lyngby-Gruppen«

Lyngby-Gruppen organiserede økonomisk
hjælp til danske jøder og transport til
Sverige - også fra Humlebæk og Nivå.

DANMARKS FRIHEDSKAMP - ET UDDRAG

KILDEMATERIALE

DANMARKS FRIHEDSKAMP BIND II - SKREVET AF DANSKE JOURNALISTER

UNDER REDAKTION AF EBBE MUNCK OG BØRGE OUTZE

BORGFORLAGET NUTIDEN - 1945

9.000 over Sundet paa to Maaneder!

I 1941 begyndte de illegale Ruter imidlertid at komme ind under fæste Former, og det helt store Ryk kom med den organiserede tyske Forfølgelse af Jøder, der var danske Statsborgere. For Oktober 1943 opgøres Tallet af landsatte i Sverige til ca. 7.500, i November til ca. 1.500, heraf kom dog en stor Del over ved København eller fra andre Kyststrækninger end den nordsjællandske. Men der kan vist ikke være Tvivl om, at Kysterne Nord for København langs Sundet til Gilleleje og et Stykke Vest paa var de foretrukne, og man maa sige om den nordsjællandske Befolkning paa disse Egne, at den af et varmt Hjerte hjalp til i de kaotiske Dage for at frelse saa mange Menneskeliv som muligt. Hovedstadens Tusinde Jøder strømmede i Vifteform udover Nordsjælland, og de smaa Byer langs Nordsjællands Kyst var fyldt med Folk, der angstfulde ventede paa Overfartsmuligheder. I Gilleleje var der Jøder snart sagt hos hver Familie, og der laa hundredvis paa Lofterne og ventede paa de forløsende Ord: »Følg med, vi skal over om et Kvarter«. Gribende og rørende Scener udspillede i de Dage, gamle Kvinder sad med deres Børnebørn paa Armene, udslidte og fattige Mennesker pintes af Tankerne om, at de maaske ikke kunde komme over, fordi de ingen Penge havde. Men der var ogsaa flere velstillede Jøder, som ofrede deres Kapital for at hjælpe Lidelsesfæller. Der kan i denne Forbindelse være Grund til at aflive de mange Kroniker om, at de fleste Fiskere tjente Kæpeformuer paa Transporterne. I det store og hele gik alt reelt til. Kun sjældent lod nogen sig friste til at tjene paa Medborgeres ulykkelige Situation. Men der var rige Muligheder for Stikkere i denne Tid. Og de udnyttede Mulighederne. De flokkedes i Gilleleje og Helsingør og fik desværre ogsaa Udbytte af deres gemene Virksomhed.

Paa Gilleleje Kirkeloft blev over 100 Jøder arresteret af Gestapo, og mange Fiskere og andre Borgere fra Gilleleje, der sammen med deres Kammerater dannede Grundstammen i den voksende Modstandsbevægelse, maatte vandre i tyske Fængsler. Og her bestod de danske Politifolk Ildprøven. Overalt arbejdedes der under febrilsk Højtryk — det gjaldt Menneskeliv. En anden Gruppe end Politifolkene bør nævnes i denne Forbindelse. Det er Lægerne. Den danske Lægestand, der saa godt som nogen anden deltog i Modstandskampen, havde gode Repræsentanter i Nordsjælland. Lægebiler — som paa dette Tidspunkt var blandt de faa, der kunde befare Landevejene — og Ambulancerne kørte gennem Nordsjælland med Flygtninge, som skulde færges over til Sverige. Man saa i de Dage et usædvanligt stort Antal »syge« Personer i Nordsjælland — Jøder, der havde skiftet Navn paa Attesterne til Hansen og Olsen og var blevet forsynet med voldsomme Gibsbandager. Og der var endda »døde« Mennesker, der fulgtes til Havnen af et stort »Ligfølge«, nogle kørtes i Skraldevogne, andre i Fisebiler, og i Helsingør begyndte den store »Svindel« med plomberede Jernbanevogne, som de tyske Vagtposter gjorde Honnør for, mens Flygtningene inde i Vognen skælvede for, om alt vilde gaa godt. Men de kom godt over næsten alle. Tabsprocenten var forbløffende lille i Betragtning af, at Danmark vel næppe har oplevet lignende kaotiske Tilstande. Men Tragedier var der. Man husker i Nordsjælland særlig, da fire Flygtningebaade et Sted mellem København og Helsingør blev beskudt af Tyskerne, og en Snes Mennesker dræbtes. I en Strandkabine nær Helsingør skar en fortvivlet Flygtning Halsen

DANMARKS FRIHEDSKAMP - ET UDDRAG

KILDEMATERIALE

over paa sine Børn, sin Kone og sig selv. Paa Hillerød Kirkegaard kan man i Dag se en Natursten med Indskriften: »Dr. phil. Joseph Davidsohn, 22/2 1894 — 31/8 1943, Fanja Davidsohn, f. Rosenblum, 27/8 1892 — 31/8 1943«. Her er en af Tragedierne, og den er Fællesnævner for mange. Den stilfærdige Videnskabsmand og hans Kone var sammen med Hundreder af Lidelsesfæller søgt op i Nordsjælland. De gemte sig i Gribskov, indtil Overfart kunde muliggøres, men her var de ikke i Stand til at modstaa det store Nervepres, og de søgte Døden sammen. Man ved ikke, om Dødsdatoen er helt nøjagtig. Der skete saa meget i de Dage. Men nu staar Mindestenen som er Skamstøtte over en Politik, der ikke var Politik, men raa Vold.

»Syklubben« og andre Mandfolkeklubber.

Der er flere, hvis Navne burde indrives i den danske Historie som en Tak for de Paa-gældendes humanitære Indsats midt i Krigens Blod og Taarer, men det vilde blive en meget lang Liste, for selv om der kun var faa faste Ruter, var der mange gode Hjælpere — direkte og indirekte. Efter den store Strøm af Jøder blev Trafikken mindre. Nu gjaldt det først og fremmest Sabotører eller andre Modstandsfolk, der havde faaet det saa varmt, at de faktisk ikke kunde røre sig til nyttigt Modstandsarbejde uden at blive fanget af Gestapo og derved være til Fare for andre Frihedskæmpere. Transporttjenesten blev for 90 pCt. Vedkommende organiseret paa nogle faa faste Ruter, og der er Grund til at nævne »Syklubben« i Helsingør — en Klub, der havde dette uskyldige feminine Feltraab, men i Virkeligheden hver Aften var paa haardt Mandfolkearbejde — Dansk-Svensk Flygtningetjeneste, Studenternes Efterretningstjeneste, »Speditøren« Overfart, Løjtnant Kjærs Rute og Vasa-Ruten. Disse Ruters Folk gjorde Dag efter Dag og Nat efter Nat en straalende Indsats med Gestapo som en mere og mere vaagen Fjende i Hælene. Flere af Skibene — Hurtigbaade, Fragtbaade eller Kuttere — havde fast Kontakt med svenske Fartøjer, der mødte dem paa i Forvejen aftalte Kontaktsteder ude i Sundet, mens for Eksempel Vasa-Ruten benyttede Bornholmerbaadene ved at lade Transporterne gaa via Bornholm eller ved at opnaa Forbindelse mellem Rutebaadene og svenske Lods- og Fiskerbaade.

SAADAN NARREDE VI GESTAPO - ET UDDRAG

KILDEMATERIALE

UDDRAG FRA JØRGEN GERSFELTS BERETNING: SAADAN NARREDE VI GESTAPO
GYLDENDAL—1945

»Paa en idyllisk gammel Bondegaard i et smilende östergötlandsk Sommerlandskab nedskriver jeg disse Erindringer fra den bevægede Tid, da jeg beskæftigede mig med illegalt Arbejde hjemme i Danmark.«

KAPITTEL I.

Umiddelbart efter, at Tyskerne definitivt havde taget Magten i Danmark, den 29. August 1943, begyndte de mest forudseende af Landets Jøder at bringe sig i Sikkerhed i Sverige; men Hovedparten haabede paa, at Uvejret endnu en Gang skulde drive over, og opsatte Flugten. En Maanedstid senere begyndte Tyskerne imidlertid deres Razziaer, og al Tvivl om, hvad der ventede de danske Jøder, var nu udelukket. Tusinder af Mennesker brød op fra deres Hjem, lod alt i Stikken og begav sig af Sted paa hovedkulds Flugt. — Jødefolkets tusindaarige Skæbne var atter over det.

I de første Dage gjorde Tyskerne selv ikke ret meget for at forhindre Jødernes Flugtforsøg, men overlod den Del af deres Virksomhed til det danske Politi. — Beklageligt mange Politifolk greb Opgaven an med en Nidkærhed og Energi, der var en bedre Sag værdig.

I Begyndelsen af September kørte Politiet rundt i Lastbiler og hentede samvittighedsfuldt alle de Robaade, der fandtes indenfor en vis Afstand fra Kysten. Denne Aktion var saa meget lettere at gennemføre, som alle Baadene i Forvejen var opført paa Politiets Lister, og det regelmæssigt var blevet kontrolleret, at de virkelig fandtes paa de Steder, der var angivet i Listerne.

SAADAN NARREDE VI GESTAPO - ET UDDRAG

KILDEMATERIALE

8

I min Garage opbevaredes en lille Jolle, tilhørende min Husvært. Da Politiet kom med Lastvognen, nægtede jeg at udlevere den; men Folkene skaffede sig selv Adgang til Garagen, kørte min Vogn ud og tog Baaden, der var hejset op under Loftet. Det eneste, jeg opnaaede med min Protest, var, at Betjenten udstedte en Kvittering for Jollen.

Der blev desuden gennemført en energisk Bevogtning af Havne og aabne Kyststrækninger, og mange Flugtforsøg blev forpurret af Kystpolitiet.

Heldigvis blev de fleste Politifolk hurtigt klare over, at de i denne Sag ikke burde varetage Tyskernes Interesser, men lukke Øjnene, naar nogen overtraadte de Bestemmelser, der var dikteret af Besættelsesmagten.

I Snekkersten oplevede vi saaledes, at en tyskvenlig Beboer alarmerede Politiet, da han havde set, at et Hold jødiske Flygtninge var ved at gaa om Bord i en Robaad. Flygtningene blev anholdt og taget med i »Salatfadet«; men da de var kommet et Stykke hen ad Strandvejen, blev de sluppet løs og fik af Betjentene Anvisning paa at henvende sig paa Snekkersten Kro, hvor de kunde faa Hjælp til deres Flugt.

I et andet Tilfælde maatte Anholdelsen opretholdes, og Flygtningene blev fremstillet i Retten, tiltalt for Forsøg paa illegal Udrejse. Tyskerne havde faaet Nys om Sagen og mødte op i Retten for at overvære Domsforhandlingen. Dommeren bestemte imidlertid, at Sagen skulde behandles for lukkede Døre, og Tyskerne maatte pænt vente udenfor.

De ventede og ventede. Den ene Time gik efter den anden, og der skete stadig ikke noget. Til sidst tabte de Taalmodigheden og skaffede sig Adgang til Retssalen,

SAADAN NARREDE VI GESTAPO - ET UDDRAG

KILDEMATERIALE

9

L 694

hvor de fik at vide, at Sagen forlængst var afsluttet og de Tiltalte kørt til Afsoning, men at det desværre var lykkedes dem at flygte under Transporten.

Med den Besked maatte Tyskerne lade sig nøje. Hvad de ikke fik at vide, var, at det var Politiet selv, der havde arrangeret Flugten, og at Jøderne var paa Vej til Sverige i en af Søpolitiets Baade.

Igenom mange Maaneder blev der sejlet Flygtninge til Sverige i disse Baade. Det varede længe, inden det gik op for de autoritetstro Tyskere, at danske Politifolk kunde sætte sig ud over gældende Love og Bestemmelser og handle paa egen Haand, alene ledet af deres Overbevisning. Da de endelig kom paa Sporet af Søpolitiets Andel i de mange Flygtningetransporter, der afgik fra København, konfiskerede de Baadene og lod deres eget Mandskab overtage Patruljetjenesten. Hermed blev en af de sikreste Forbindelser med Sverige afbrudt.

Da Politiet først var gaaet ind for Frihedsbevægelsen, udførte det et storartet Arbejde. Mange Politifolk var aktive Medlemmer af Sabotagegrupper, andre deltog i den illegale Bladvirksomhed, og en stor Del var med til at organisere Flygtningetransporten. Her var det navnlig Kystpolitiet, der fik Lejlighed til at gøre en Indsats. Hvis dette Korps i Stedet havde samarbejdet med de tyske Magthavere, vilde de Flygtningetransporter, der foregik fra Havnene, praktisk talt have været umulige, og de, der foregik fra Kysterne, overordentlig vanskelige at gennemføre.

HJÆLPERE PÅ LAND

Menneskesmuglingen var et stort og risikabelt arbejde. Gennem oktober og november 1943 hjalp lokale grupper og andre frivillige de danske jøder til Sverige. Grupperne skaffede fiskere med kuttere, som kunne og ville sejle flygtningene til Sverige, og de skaffede penge. Det var ikke alle, der havde penge til transporten – og kunne du ikke betale, kom du ikke med. Fiskerne tog sig godt betalt for den farlige tur. Hjælperne på land fik derimod ingen betaling – selvom de risikerede liv og lemmer.

FAMILIEN DURAFOUR - HELSINGØR

Da krigen kom, hjalp Hippolyte og Inger Durafour og deres syv børn med at omdele illegale blade og skjule flygtninge. De hjalp danske jøder og andre, der var faldet i tysk unåde. Mens sønner og døtre lavede aftaler med lokale fiskere i Snekkersten og Helsingør, skjulte ægteparret flygtninge i deres hjem.

»STUKKET«

En novembermorgen i 1944 bankede det tyske politi på døren. Det lykkedes de tre døtre og en enkelt søn at kravle ud af et lille tagvindue, løbe over tagene og slippe væk gennem en baggård. Resten af familien blev arresteret.

Familien blev splittet op, og værst gik det for Hippolyte: Han blev først sendt til afhøring i Villa Wisborg i Helsingør – Gestapos hovedkvarter i Nordsjælland. Under afhøringen blev han slået og brændt med cigaretter. Derefter blev han sendt til Vestre Fængsel og senere til Frøslevlejren. Den 25. april 1945 blev Hippolyte hentet og kørt til Sverige i en af de Hvide Busser og vendte endeligt hjem til Helsingør den 16. maj 1945.

Arresteret: Hippolyte og Inger Durafour - 1944

»Intet hæderligt menneske kunne efter razzaen holde sig tilbage fra handling, når kaldet lød om hjælp til de forfulgte.«

»Vort eneste virkelige aktiv i kampen mod Gestapo, verdens grusomste og bedst organiserede politimagt, var en god vilje til at hjælpe de forfulgte.«

Aage Bertelsen
Lyngby-Gruppen

Under Besættelsen benyttede Gestapo sig af »stikkere«
- danske angivere og spioner, der tjente penge på at videregive informationer til det tyske politi.

»Min farfar var en knækket mand, da han endelig kom hjem.

Han havde frygtelige mareridt og kunne ikke komme videre med sit liv. Han døde allerede i 1950.«

»Familien havde en stærk social ansvarsfølelse. Da krigen kom, var det en selvfølge at hjælpe mennesker i nød.

Emnet har altid fyldt meget i familien. Vi har snakket meget om det – om det kunne ske igen, og hvad vi så ville gøre.«

Elisabeth Durafour - ægteparrets barnebarn

HJÆLPERE TIL VANDS

Flygtningetransporten til Sverige var risikabel, og grupperne på land forstod, at fiskerne skulle have deres arbejde godt betalt. Blev fiskeren opsnappet, mistede han sit levegrundlag – båd eller skib. Han risikerede tilfangetagelse og forhør – og måske sit liv.

I oktober 1943 gik der mange rygter: Det rygtedes, at fiskere blev »stukket« og anholdt af Gestapo; det rygtedes, at fiskerne tog store summer penge for at sejle flygtninge til Sverige; men det rygtedes også, at nogle fiskere tog fattige flygtninge med helt gratis.

Det har vist sig, at mindre end hver tredje transport var gratis – og at fiskerne tjente mange penge på de illegale transporter. I september var gennemsnitsprisen 850 kr. pr. person – det svarer til næsten 20.000 kr. i dag, og beløbet steg voldsomt under og efter aktionen i oktober.

DEN HØJESTE PRIS

En dansk-jødisk mand, der måtte flygte med sin familie fra København til Sverige – gennem Humlebæk og Nivå – har berettet:

»Paa Stationen i Humlebæk modtoges vi af en ubekendt Mand, der førte os ad en uendelig lang Vej til en Fiskerhyttes trange Stue, hvor der ved bordet under Petroleumslampen sad en ældre bredskuldret Fisker, med hvem vi skulde forhandle om prisen for Overfarten.«

Fiskeren krævede 15.000 kr. for manden, hans kone, deres søn og sønnens kone og barn. Det svarer til over 300.000 kr. i dag. Fiskeren forklarede, at han ikke var ude efter »blodpenge« – og undskyldte sig med, at han jo havde så meget på spil. Den flygtende familie accepterede prisen – det var de vel også nødt til:

»Set fra Fiskerens synspunkt var betalingen vist ikke overdreven. En gennemsnitspris på 2000 Kr. pr. Hoved for Transport over Sundet var i de Dage ganske almindeligt; der betaltes af velhavende Jøder op til 40-50.000 Kr.«

»Det var i alt Fald Dage, hvor Hundrede- og Femhundredekrone-Sedlerne flagede rundt i Luften og Dalede ned en Smule overalt. Hvad var Penge værd, når det gjaldt at redde sit Liv og en menneskeværdig Tilværelse ud af Gestapos haarde greb.«

Fisker Børge Laursen og hans makker Jakob Andersen sejlede en halv snes ture med danske jøder i »K 1657 Marie«

Turene gik fra Skudehavnen i København til Linhamn i Sverige.

BLODPENGE er en primitiv bøde eller erstatning for et drab. BLODPENGE betegner også den betaling, man får for at udføre et mord. BLODPENGE kalder man også de 30 sølvpenge, som Judas fik for at forråde Jesus.

FLYGTNING

Panikken bredte sig i de dansk-jødiske familier. Der gik forfærdelige rygter om faren ved overfarten: Tyskerne havde patruljebåde på Øresund, lyskastere og overvågning med fly. Ét eneste fejltrin kunne afsløre en hel flygtningetransport. Der gik historier om, at børn blev kvalt eller smidt over bord, fordi de ikke kunne tie stille under en sejlads. Desuden var vejret i oktober måned vådt, blæsende og koldt, og særligt i begyndelsen foregik mange overfarter i robåde - og i buldrende mørke.

Familierne bekymrede sig også om, hvad der ventede dem i Sverige. Ville de komme i flygtningelejre? Kunne familien overhovedet blive sammen, eller ville mænd og kvinder blive skilt ad? Og skulle der træffes en drastisk beslutning: Var det for farligt at tage børnene med?

Også hos flygtningenes hjælpere var der bekymring over små børn. På nogle ruter var der tilknyttet læger, som kunne bedøve børnene under sejladsen, men fuld bedøvelse af småbørn var risikabel og virkede ikke altid. Et grædende barn ville afsløre alle, også flygtningehjælpere og fiskere. Derfor nægtede nogle hjælpere og fiskere at tage små børn med i båden.

Fiskerbåd med danske jøder på vej fra Grønsund til Ystad i Sverige.
En flygtning har selv taget billedet, der derfor er uskarpt. Skarpe billeder er ofte rekonstruktioner fotograferet af professionelle.

Dansk-jødisk kvinde på vej til Sverige

En dansk jødes DSB-billet fra København til Hillerød. En returbillet - for ikke at vække mistanke. Målet var at nå kysten og komme videre til Sverige.

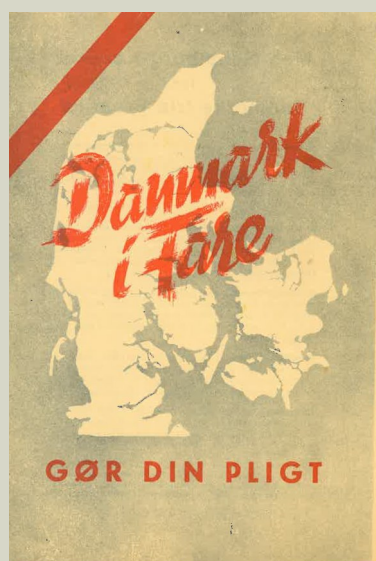
Dansk-jødisk flygtning ledsages af en svensk politibetjent til ankomstcentralen på en skole i Sverige.

POLITISK KAMP

KILDEMATERIALE

SCHALBURGKORPSET TIL DANMARKS UNGDOM!

SCHALBURGKORPSET
 Militært korps stiftet i 1943

Korpsset var frivilligt og ydede
 aktiv støtte til den tyske
 besættelsesmagt.

Danmarks Ungdom!

Tusinde danske Hjerter banker varmt for Danmarks Sag, men de mange lokkende Røster, der lyder fra alle Sider, og som prædiker Hadets røde Evangelium, har skabt en Forvirring og, hvad værre er, en Opløsning af Moralbegreber, der truer med at kaste vort Land ud i et haabløst Kaos. Vover man at tale herimod, beskyldes man af den illegale Presse frækt for at gaa Tyskernes Ærinde.

Saaledes har visse ansvarsløse Kredse drevet deres Spil, at Danmark i Dag er uden Regering, og at Danmarks Konge maa se sin Appel om »værdig dansk Optræden« gjort til Skamme.

Og dog har Danmark en Ungdom, der forstaar, at ikke Løgn og Had, men

dansk Mandsmod og nordisk Ærlighed er Vejen fremad!

Det er den Ungdom, vi kalder til Samling og til Kamp. Kampen for Danmark kræver i Dag netop de Dyder og Egenskaber, som vi finder i det gamle, danske Soldaterideal: Ærlighed, Mod, Dristighed, Offervilje og en dyb og ren Kærlighed til alt, hvad der er dansk.

Denne Kærlighed kan atter tænde unge, danske Hjerter i Brand og vække vort Folk til **dansk** Daad.

Danmarks Ungdom! Mød frem, Mand af Huse. Vær med til at bygge en ny dansk Hær op, der tør bekende sig nordisk ved at tage skarp Front mod den kommunistisk-demokratiske Verdenskoalition, hvis Sejr vilde betyde Nordens Lemlæstelse.

**Med Danmarks Ungdom
 for
 Danmarks frie Fremtid!**

POLITISK KAMP - I FREDENSBORG

KILDEMATERIALE

KROGERUP

KROGERUP BLEV I 1942 OVERTAGET AF STATENS JORDLOVSUDVALG. HOVEDBYGNINGEN OVERLOD MAN TIL KYSTPOLITIET, OG DEN BENYTTEDES I FORBINDELSE MED EN INTERIMISTISK BARAK SOM POLITISKOLE, INDIL BESÆTTESMAGTEN I SEPTEMBER 1944 INDDROG POLITIET. TYSKERNE OPRETTEDE DEREFTER SCHALBURGSKOLE PÅ KROGERUP, HVOR MANDSKABET BLEV UDDANNET TIL TERRORHANDLINGER, STIKKER-VIRKSOMHED OG CLEARINGMORD. DEN GAMLE ALLÉ BLEV LEJLIGHEDSVIS SPÆRRET AF "SPANSKE RYTTERE", EFTER BEFRIELEN OVERTOG POLITIET IGEN KROGERUP, MEN I 1946 BLEV HØJSKOLEN OPRETTET UNDER LEDELSE AF TEOLOGEN PROFESSOR HAL KOCH.

Begæring om Optagelse i Schalburg-Korpset

til »Schalburg-Korpset«, Blegdamsvej 23, København

Efternavn

Fornavne

født den

Sogn (By)

i

Nuværende Bopæl

Stilling/Erhverv

Udfyldelsen skal skrives læseligt.

Levnedsbeskrivelse (og derunder militær Uddannelse):

Jeg forpligter mig til at deltage i et 6-Ugers Kursus, begyndende:

Jeg er endvidere indforstået med, at min Ansøgning først kan betragtes som bevilget efter bestaaet Lægeundersøgelse og Modtagelse af Mødebefaling.

Underskrift.

Bemærk: Bagsiden skal ogsaa udfyldes!

POLITISK KAMP - I FREDENSBORG

KILDEMATERIALE

Hvervekontor for Frikorps „Danmark“
i Fredensborg er
paa Hjørnet af Tinghusvej og Helsingørsvej.

FRIKORPS DANMARK

Dansk militær enhed 1941-1943

Frikorps Danmark deltog i krigen på Østfronten på tysk side. I alt meldte ca. 7000 danskere sig frivilligt til tysk krigstjeneste.

32.269 DNSAP

D. N. S. A. P.
Jernbanehotellet i Dag, Lørdag, Kl. 20 pr.

Mindeappel

for
Kommandør for Frikorps „Danmark“, Obersturmbannführer,
Kaptajnlejtant, Kammerjunker

C. F. von Schalburg,

E. K. I., II., p. p.

og de Kammerater, der i heltemodig Kamp gav deres Liv for Konge, Fædreland
og den national-socialistiske Idé.

Adgangskort ved Henvendelse paa Hotellet fra Kl. 18.

Afdelingslederen.

1942

32.269 DNSAP

D. N. S. A. P.
FREDENSBORG AFDELING

Kontoret: Helsingørsvej 7, Telefon 207,
aaabent for Oplysninger, Assistance, Indbetalinger m. m.
hver Fredag fra Kl. 16—19.
Afdelingslederen.

Av. Tid. 25.10.1941

32.269 DNSAP

Danmarks nationalsocialistiske Arbejderparti

indbyder L. S. til Møde paa „Store
Kro“ Fredag den 18. ds. Kl. 8 pr.

(Bliver Mødeforbudet ophævet for-
inden er alle velkomne).

32.269 D.N.S.A.P.

Stort, offentligt nationalsocialistisk Møde

paa Jernbanehotellet Søndag den 23. ds.
Kl. 19⁰⁰.

TALERE: Partileder Hofmann-Madsen og
Stabsleder Langgaard-Nielsen.

Den ny Tid marcherer — hvad enten du kan lide
det eller ej. Det er derfor klogt at være orienteret.

Entré: 50 Øre.

Av. Tid. 22.8.1942

Også i Fredensborg holdt danske nazister møder - og
Frikorps Danmark hvervede frivillige til Østfronten.

POLITISK KAMP

KILDEMATERIALE

DANMARKS NATIONALSOCIALISTISKE ARBEJDERPARTI

D. N. S. A. P.

S. A. - Troskabsløfte.

„Som nordisk Mand tilsiger jeg Dig, Frits Clausen, ubrydelig Troskab. Jeg føler mig bundet ved dette Løfte som ved en Ed, som kun Døden eller Du kan lade mig fra.“

Jeg erklærer herved, at jeg Dags Dato, i Overværelse af nedenstaaende 2 Ditterlighedsvidner, ved min Underskrift har afgivet ovenstaaende højtidelige Løfte.

St. _____ Dato _____

Navn _____

S. A.-Nr. _____ Grad _____ født _____

Til Ditterlighed:

Navn _____

S. A.-Nr. _____ Grad _____ født _____

Til Ditterlighed:

Navn _____

S. A.-Nr. _____ Grad _____ født _____

Frits Clausen (1893 - 1947) var partifører for Danmarks Nationalsocialistiske Arbejderparti (DNSAP).

Partiet var inspireret af det tyske *Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei* (NSDAP) og beundrede især Adolf Hitler.

Efter Befrielsen den 5. maj 1945 blev Frits Clausen arresteret og interneret i Frøslevlejren. Han døde i Vestre Fængsel i 1947.

POLITISK KAMP

KILDEMATERIALE

Er De

Nazist

?

Illegalt blad fra -

Danmarks Frihedsråd

Stiftet september 1943

Frihedsrådet koordinerede den danske modstandsbevægelse under Besættelsen.

Disse Ord er ikke til den, der har forstaaet Frihedskampens Betydning, men til den, der uden at ville det, støtter Nazismens Sag.
Spred denne Redegørelse overalt, hvor der udsprede Mistillid og Misforståelse overfor Sabotage og Modstand mod Nazisterne — **MEN VÆR FORSIGTIG!**
Danmarks Frihedsraad.

Det er De næppe. Intet Menneske med normale Instinkter og sund Fornuft er Nazist. Men hvorfor støtter DE da Nazismens Sag ved at fordømme Sabotagen?

VED DE, at en enkelt dansk Fabrik (Riffelsyndikatet) under Besættelsen har fremstillet og repareret Maskinkanoner for ca. 80 Millioner Kr. til Tyskerne? Det er for 65.000 Kr. gennemsnitligt om Dagen. Forestil Dem, hvor mange Menneskers Død og Lemlæstelse blot een Dags Produktion fra denne ene Fabrik foraarsager. Men der er i Hundredevis af mindre Fabrikker, der fremstiller Dele til Krigsmateriel. Paa Nørrebro i København arbejder ca. 260 Virksomheder for Værnemagten. De blev alle standset, da Transformatoren i Lygten sprængtes. Mange Menneskeliv spares, blot den elektriske Strøm standser Fabrikationen een Time, eller blot een Maskine ødelægges.

Opvejer det ikke rigeligt DERES Besværligheder i samme Anledning?

Hver Dag, Krigen varer, koster ca. 10.000 Mennesker Liv og Førlighed. Leverancer af Maskinkanoner, Geværer, Flyvemaskindele, Biler, men ogsaa af Uniformer, Beklædningsgenstande, Skotøj, Fødevarer, Frøkom, og ogsaa Troppetransporter, Befæstningsværker, Beslaglæggelser af Bygninger forhaler Tyskernes Nederlag. Hver Bombe, hver Brand har sin Hensigt.

Tænk paa det, hver Gang De vil kalde en Sabotagehandling »meningsløs«.

Om saa Sabotagen i Danmark kun forkorter Krigen een Time, redder den dog Hundreder Menneskeliv. Men Modstandsbevægelsens Indsats i Danmark betyder mere end 1 Times Forkortning af Krigen, ja, mere end 1 Dag. Den skaaner i Tusindvis af Mennesker for Død og Lemlæstelse.

Husk det, næste Gang De vil sige: »Det nytter ikke noget«.

HVAD KOSTER Sabotagen os selv? Mange Mennesker stiller sig bekymret det Spørgsmaal. Ved De, at der af Krigsfor-

sikringen indtil nu kun er udbetalt 25 Millioner Kroner i Erstatning for Beskadigelse paa Bygninger og Inventar? Og heri er ikke alene Følger af Sabotage, men ogsaa af Bombenedslag o. l. medregnet. Selv om Skaden med endnu uafgjorte Sager beløber sig til det dobbelte, svarer denne Sum dog kun til, hvad Tyskerne stjæler fra os i Løbet af 1 Uge — vore direkte og indirekte Udgifter ved Besættelsen er nu ca. 7 Millioner Kr. om Dagen. Og hver Gang vi selv leverer Materialer til Eksportartikler, berøves vi yderligere Stoffer, vi selv har haardt Brug for. —

Men drager De nu den Slutning, at Sabotagen ikke kan betyde ret meget, naar den er saa »billig«, saa er det fordi De glemmer, at hver Maskine, hver Transformator, hvert Skib, hvert elektrisk Sporskifte, hver Jernbanevogn og Skinne i Krigstid yder en ludsats, der flerdobbelte opvejer Værdien.

Forkorter Modstandsbevægelsen blot Krigen nogle faa Dage, har vi indtjent vore Tab af Produktionsmidler og samtidig gjort os værdige til at faa Andel i den Hjælp med Maskiner og Mad, de Allierede har lovet alle kæmpende Demokratier efter Krigen.

Glem ikke disse rent materielle Betragtninger, næste Gang De vil beklage »Tab af danske Værdier«.

MEN SELV OM det kostede os mangefold mere, maatte vi alligevel bekæmpe Nazisme og Besættelsesmagt. Vi vil Fred, Frihed og Demokrati — hvorfor skulde vi faa alt det gratis, som andre undertrykte Nationer i Europa betaler med Blod, Taarer og Ruiner?

— Gør Frihedens Sag til Deres. Tro ikke Nazismens uværdige Talsmænd i Radio og Pjeecer — trods alle »fædrelandskærlige« Fraser er det Nazismens Sag, de taler. Ellers fik de ikke Ordet i et Land, der er underkastet nazistisk Censur.

Vil De en kortere Krig, en hurtigere Afslutning af Besættelsen og Nazismens Nederlag, da skal De støtte — ikke modvirke — Frihedsbevægelsen i Ord og Handling.

MASSETRANSPORT FRA NIVÅ

Gennem oktober var Humlebæk var et af de største samlingssteder på den nordsjællandske østkyst. Men havnen i Humlebæk var under tysk kontrol, og det var for farligt at sende flygtninge af sted netop derfra. Sydligere ruter tæt på København måtte opgives af samme grund.

Broer og mindre moler langs kysten egnede sig bedre til illegal transport. Nivå viste sig at være et særligt godt sted: Den stille kyststrækning ud for Hven var perfekt til hemmelig udskibning. Sundet er smalt, og turen til Sverige i en fiskerbåd tager ikke mere end tre kvarter.

DEN GAMLE MOLE

Ringovnen var et godt skjulested. Der var god plads og lunt på lofterne – og mange mørke rum at gemme sig i. Fremfor alt lå den tæt på et muligt udskibningssted: Nivaagaard Teglværks gamle mole. Inden Kystbanen blev lagt i 1897, fragtede Nivaagaard Teglværk deres teglprodukter på skibe fra Nivå til København og Sverige.

I nattens mulm og mørke i oktober 1943 – næsten 45 år efter jernbanen havde erstattet fragtskibene – blev Nivaagaards mole igen taget i brug. Denne gang af lokale fiskere, der sejlede dansk-jødiske flygtninge til Sverige.

På grund af den lave vandstand i fjorden, måtte man i sin tid sejle teglprodukterne fra molen – i småbåde uden køl – ud til større fragtskibe med sejl, der lå for anker 100m ude i sundet. Det samme gjaldt for flygtninge-transporterne så mange år senere.

900 LIV

I oktober 1943 ankom danske jøder dag og nat til Nivaagaards Ringovn – til fods, med tog og i biler og lastvogne. Med hjælp fra lokale grupper og andre frivillige i og omkring Nivå undslap omkring 900 danske jøder en skæbne i koncentrationslejr.

NIVAAGAARD TEGLVÆRKS RINGOVN - tørreloftet

NIVAAGAARD BRO - den gamle udskibningsmole - med smalsporsbanen »NIVAAGAARD SPORVEI« - fotografi fra ca. 1910

»DEN STORE TRANSPORT«

Når en fisker lå klar ved molen, kunne en gruppe flygtninge bevæge sig fra lofterne i Ringovnen ned mod molen – i dyb tavshed, gennem mørket, henover Nive Å og nedad spor mellem sumpede enge. 100m ude i sundet ventede der så en fiskekutter, som de måske kunne komme med – men måske ikke. Hvad, hvis noget gik galt?

8. - 9. OKTOBER 1943

En af de største - og måske mest dramatiske! - udskibninger fandt sted ved Nivaagaards gamle mole.

En stor gruppe flygtninge opholdt sig på lofterne i Ringovnen - gemt væk bag stabler af mursten, da meldingen kom: En stor skonnert lå klar ude for molen. Folk var nervøse. Der gik rygter om, at Gestapo var tæt på - og folk løb ud til robådene, da de nåede stranden.

230 danske jøder blev i robåde sejlet fra molen ud til skonnerten, der lå for anker ude i sundet. Men ved midnat, da skibet endelig skulle sejle, ville motoren ikke starte. Efter en halv time gav skipperen op og roede ind til land for at skaffe hjælp. Jens Nyskov-Sørensen, en hjælper, blev på båden for at berolige de mange mennesker. I fem kolde nattetimer lå skibet og skyllede ved Nivå - med sin levende last under dækket. Det blev de værste timer i Jens' liv:

»Jeg var ikke bange for min egen skyld; men alle disse mennesker var i fare, og da den ene time gik efter den anden, blev de mere og mere nervøse. Jeg trøstede dem med, at de var i sikkerhed her på skibet, for selv om jeg var den mest nervøse, var der ingen der kunne mærke det på mig. Mange ville overhovedet ikke tale med mig, da de troede, at jeg var stikker og det var en fælde, de var lokket i.«

Da det begyndte at lysne, hørte de en motorbåd komme: »Lyden blev tydeligere og tydeligere, vi var alle meget anspændte. Var det hjælpen, der kom, eller var det tyskerne?«

»Det var hjælpen, der kom, en stor fiskerbåd, der skulle slæbe os over. Skipperen kom om bord, og vi fik en trosse fastgjort i forstævnen, og et øjeblik efter var vi på vej til frihed og tryghed for de mange flygtninge.«

En stabel mursten på tørreloftet i Ringovnen - et godt gemmested.

»Flygtningene var indkvarterede på teglværket, og der var næsten ikke ét hus i byen, der ikke husede nogle for os. Der var rekvireret en del pålidelige politifolk, som var indforstået med, hvad der skulle foregå; der måtte ikke ske noget uheld den nat, der var for mange menneskeliv, der stod på spil. Så hellere skyde nogle Gestapofolk [...] Det blev dog ikke nødvendigt. List viste sig at være bedre end magt.«

Jens Nyskov-Sørensen
Lyngby-Gruppen

»DEN STORE TRANSPORT« indbragte skipperen 100.000 kr. - det svarer til over 2.000.000 kr. i dag.

EN HILSEN FRA SVERIGE

KILDEMATERIALE

Fire dansk-jødiske søskende fotograferet på en svensk strand i deres flugtfartøj - oktober 1943. Med i båden havde de også deres moster og en fisker. Kort før ankomsten til Rå - syd for Helsingborg - knækkede den ene åre. Den ene bror viser årestumpen frem. Fotoet er sandsynligvis taget et par dage efter flugten.

På bagsiden af det originale foto står der:

»Kære Far. Hermed en hilsen fra os alle fire.«

FAMILIEN SZAKOLNIKS FLUGT GENNEM NIVÅ

KILDEMATERIALE

David Szkolnik (1887 - 1960) kom til Danmark fra Ukraine i 1907. Han kom i skrædderlære i Århus og åbnede senere en forretning i Borgergade i København. David blev gift med Rebekka Spegel, og sammen fik de børnene Moritz (1929), Leo (1934) og Ruth (1938).

Han holdt kontakten med sin familie i Ukraine frem til 2. verdenskrig. Ulykkeligtvis døde de i *Holocaust* - udryddelsen af de europæiske jøder.

Foto af Davids skrædderforretning i Borgergade i København

Aktionen 1943

Familien Szkolnik fik en advarsel gennem sønnen Moritz' arbejdskolleger, der også hjalp med at arrangere familiens flugt. Danske og tyske nazister fangede David i hans forretning inden flugten, men han fik lov til at gå i kiosken efter en øl - og undslap!

Familien levede i skjul forskellige steder, indtil de kunne komme til Sverige. Lille Ruth blev først gemt hos en familie i Søborg, derefter hos en lægefamilie i Vangede. Her blev hun hentet af sine forældre og brødre og tog sammen med dem videre til familien Brunnée i Virum.

Portrætfoto af David Szkolnik

Ruth har fortalt, at David og Rebekka solgte deres vielsesringe i 1943. De havde hørt, at tyskerne kunne finde på at skære ringefingeren af, hvis de ville have ringen og ikke lige kunne få den af!

Ifølge Ruth gav tyskerne David lov til at gå - vel vidende, at han ville stikke af - mens de danske nazister mente, at han skulle arresteres straks!

Ruth mener, familien måtte låne penge af familien Brunnée og tilbagebetale efter krigen.

FAMILIEN SZAKOLNIKS FLUGT GENNEM NIVÅ

KILDEMATERIALE

»Den Store Transport«

Den 8. oktober 1943 blev familien fragtet til Nivå. David betalte 500 kr. pr. familiemedlem for overfarten.

Ruth har fortalt, at de var flere hundrede mennesker samlet på et sted og at fiskekutteren - fyldt med de mange flygtninge - ikke ville starte! De lå stille i mange timer, før de endelig kunne sejle. Ruth undgik bedøvelse, men sov alligevel under det meste af overfarten.

Under overfarten mødte transporten uventet to tyske patruljebåde, men i samme øjeblik kom to svenske både sejlede, lagde sig omkring kutteren og fulgte den helt til Sverige.

Da familien vendte hjem til Danmark var deres lejlighed tom. Al inventar var stjålet - undtagen sølvtøjet, som en nabo havde passet på. Også Davids forretning var væk. Han havde givet nøglerne til en anden nabo inden flugten i oktober 1943. Denne nabo havde så, mens David var i eksil i Sverige, solgt forretningen og hele dens indhold.

Alligevel var familien Szakolnik glad for at kunne rejse hjem den 31. maj 1945. Den dag havde Ruth en rød og hvid kjole på, som Rebekka selv havde syet.

Foto fra familien Szakolniks hjemrejse - 1945

UDFORSK DE BLÅGRØNNE RUM

Gang i Fredensborg er et partnerskab bestående af Fredensborg Kommune og Naturstyrelsen.
Partnerskabet har til formål at skabe nye og spændende rammer for fysisk aktivitet og naturoplevelser.

